

Çocuk sağlığı ve gelişimini iyileştirmek için geliştiren bakımı küresel girişimlerin merkezine yerleştirmek

Tedros Adhanom Ghebreyesus
Adhanom Ghebreyesus,
Genel Müdür, Dünya
Sağlık Örgütü, Cenevre,
İsviçre

‘Erken çocukluk dönemi gelişiminin ilerletilmesi: bilimden ölçüğe’ adlı 2016 yılında yayınlanan Lancet Dizisi’ne göre, düşük ve orta gelirli ülkelerdeki 5 yaşından küçük 250 milyon çocuğun (%43) sadece yoksulluk ve büyümenin engellenmesine yönelik risk unsurlarına maruz kaldıkları için erişkinlik döneminde uygun olmayan gelişme riski altında olduğu tahmin edilmektedir. (Lu et al., 2016). Hane halkı ya da ülkede yaşanan şiddet gibi diğer olumsuzluklara ek olarak maruz kalınması ise, risk altındaki çocukların sayısını önemli ölçüde artıracaktır.

Son 30 yılda, farklı disiplin alanlarından elde edilen bilimsel bulgular çocuk, ergen ve yetişkin sağlığının, en kritik unsurları olan refah ve verimliliğin ilk yıllarda şekillendiğini doğrulamıştır (Shonkoff et al., 2012). Bir çocuğun ana rahmine düştüğü andan üçüncü doğum gününe dek geçen süre, özellikle yaşamın ilk 1.000 günü denilen zaman da dâhil olmak üzere, bu bağlamda temel taş niteliğindedir. İşte bu dönem beynin en hızlı şekilde geliştiği ve bakım sunanlardan gelen uyarım, sevgi ve rahatlığa karşılık olarak inanılmaz fazla sayıda sinirsel bağlantıların yapıldığı zamandır (Lagercrantz, 2016). Daha da önemlisi, beyin gelişimi bu ilk yılların sonunda durmaz ve bu nedenle yaşam boyu ve kuşaklar arası bir yaklaşımın benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Gençlerin gebelik öncesi sağlık durumu, fetal gelişimi etkiler ve optimal erken çocukluk dönemi gelişimi ergenlerde ve genç erişkinlerde ve aynı zamanda kendi çocuklarında olumlu bir etkiye sahip olmaktadır.

Uygun olmayan çocuk gelişimine ilişkin risk faktörleri arasında, anne sütüyle yetersiz beslenme ve yetersiz ek beslenme, bodurlaşma, sınırlı bilişsel uyarım, bakımı üstlenen kişilerin ruh sağlığı sorunları, çocuk ihmali ve kötü muamele, engellilikler, çevresel toksinlere ve kirliliğe maruz kalma sayılabilir. Söz konusu riskler genellikle hanede kümelenmektedir ve dolayısıyla tek bir riske maruz kalmak genellikle bir çocuğun birden fazla riske maruz kaldığı anlamına gelmektedir.

Çocuklar doğuştan gelen kapasitelerinin gelişmesi için geliştiren bakıma ihtiyaç duyarlar. Yani küçük çocuklara sağlıklarına ve beslenme ihtiyaçlarına karşı duyarlı, onları tehlikeden ve tacizden koruyan güvenli bir ortam sağlamak ve onlara erken öğrenme ve duyarlı, duygusal olarak destekleyici ve gelişimsel olarak uyarıcı etkileşimler için fırsatlar sunmak anlamına gelir. Geliştiren bakım sağlık, beslenme, emniyet ve güvenlik, duyarlı bakım ve erken öğrenme olmak üzere birbiriyle ilişkili beş bileşenden oluşur.

Geliştiren bakım hizmeti almayan çocukların kötü bir şekilde büyümesi, daha az sağlıklı olmaları, okulda daha az öğrenmeleri ve daha düşük not almaları, başkalarını anlamada kendilerine güven hissetmeden güçlük çekmeleri ve yetişkin olduklarında daha az üretken olmaları daha olasıdır. Kazançları akranlarının ortalama yıllık gelirinden üçte bir oranında daha az olabilmekte ve bu da zayıflayan, nesiller arası bir yoksulluk döngüsüne yol açabilmektedir (Richter et al., 2017). Erken çocukluk dönemi gelişimi tehlikeye girdiğinde, insani refahın yanı sıra ekonomik kalkınma, güvenlik ve barış da tehdit altına girmektedir. Tersine, erken çocukluk dönemi sağlığı ve gelişimine yapılan yatırımlar yaklaşık 1'e 10 olmak üzere fayda-maliyet oranı sağlayabilmektedir, öğrenme, uyum ve kazanımları arttırabilmekte ve ruhsal sağlık bozukluklarını, şiddeti, kasıtsız yaralanmaları ve daha sonraki yaşamı boyunca, bulaşıcı olmayan hastalıkları önemli ölçüde azaltabilmektedir. (Heckman, 2015).

Sağlık sektörü, çocukların entelektüel kapasitelerini ve sosyo-duygusal becerilerini geliştirmelerini belirlemede önemli bir role sahiptir. Çocuk gelişimi ve sağkalımı için önemli olan birçok sağlık ve beslenme müdahalesi, çocukluk gelişimi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Vaivada et al., 2017). Ayrıca, sağlık sektörü gebe kadınlara, bakım sunan kişilere, ailelere ve özellikle gebelikten 3. yaşa kadar olan dönemde küçük çocuklara önemli ölçüde ulaşmaktadır. Erken çocukluk dönemi gelişimini tehdit eden koşullara verilen küresel tepkiler, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) araç görevi üstlendiği küresel girişimlerin içerisinde sağlam bir şekilde yerleştirilmelidir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) ve Kadın, Çocuk ve Ergen Sağlığına Yönelik Küresel Strateji

Dünya Sağlık Örgütü 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne bağlı olduğunu açıklamıştır (Birleşmiş Milletler, 2015). Bu açıklama 'sağlıklı bir yaşamın sağlanması ve her yaşta herkes için refahın teşvik edilmesi' olarak belirlenen Hedef 3'e ulaşma taahhüdünün yanı sıra diğer ülkelere de sağlık, beslenme, eşitlik, cinsiyet eşitliği ve koruma ile ilgili diğer SDG hedeflerine ulaşmaları için destek verilmesini içermektedir. Kadın, Çocuk ve Ergen Sağlığına Yönelik Küresel Strateji (2016-2030) ise, tüm kadınların, çocukların ve ergenlerin eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Her Kadın, Her Çocuk, 2015). Söz konusu çerçeve çalışmanın SDG çerçevesinden elde edilerek belirlendiği 17 hedef ve dokuz eylem alanı çocukların gelişimi için önemlidir.

Evrensel sağlık sigortası

Herkesin ihtiyaç duyduğu kaliteli sağlık hizmetlerini alması, ancak bu hizmetleri alabilmek için maddi sıkıntıya maruz kalmaması durumunda, evrensel sağlık sigortası (UHC) sağlanmış demektir. Söz konusu hedefin önemli bir boyutu da eşitliktir ve bir ülkedeki herkesin, destek ve korumadan palyatif hizmetlere kadar geniş bir yelpazede sağlık hizmetlerine erişebilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün gerçekleştirdiği çalışmalar finansal risklerden korunma, kaliteli temel sağlık hizmetlerine erişim ve herkes için güvenli, etkili, kaliteli

“Çocuklar doğuştan gelen kapasitelerinin gelişmesi için geliştiren bakıma ihtiyaç duyarlar.”

△ Fotoğraf: WHO/Christopher Black

ve uygun fiyatlı aşılarla erişim de dâhil olmak üzere UHC yani evrensel sağlık sigortasını elde etmeye odaklanan 3.8 nolu SDG hedefi ile tamamen uyumludur. Evrensel sağlık sigortası, herkesi kapsamı içine aldığı ve en savunmasız gruplara ulaştığından tüm çocukların gelişim potansiyellerine ulaşmalarını sağlamak adına merkezi öneme sahiptir. UHC olmadan zengin ve fakir ülkelerdeki marjinalleştirilmiş aileler ve çocuklar temel sağlık hizmetlerini almakta zorluk çekecek ve çocuklar sağlıklı büyüme ve gelişme için gerekli müdahalelerden mahrum kalacaklardır.

WHO'nun geliştiren bakım gündemindeki rolü

DSÖ'nün 13. genel çalışma programının (2019–2023) amacı, tüm insanların sağlığını kökten iyileştirmektir (WHO, 2018). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşam boyu yaklaşımı kapsamında inovasyonu kullanarak beşeri sermayeyi geliştirmeyi amaçlamakta ve bu noktada da entegre hizmetler sunmak ve her yaşta insanların hayatta kalmak ve gelişmek için ihtiyaç duydukları bilgi, mal ve hizmetlere ulaşmalarını sağlamak amacıyla kadın, çocuk ve ergenlere özellikle odaklanmaktadır. Sağlıklı yaşlanmanın erken çocukluk dönemi gelişimi sırasında ortaya çıkan epigenetik adaptasyonlara bağlı olduğuna dair kanıtların gösterdiği gibi, ta başından itibaren yaşam boyunca bu yaklaşımı doğru devam ettirmek önemli ölçüde kârlı olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü üye devletler aracılığıyla tüm seviyelerde, küçük topluluklara da ulaşarak sistemlere derinden gömülü olacak şekilde yüksek düzeyli ve sürekli

siyasi taahhütler, uygun bir politika ve yasal çerçeve, uygun finansman ve izleme sistemleri ve koordinasyon ile hesap verebilirlik için sektörler arası mekanizmalar kullanılarak, erken çocukluk dönemi gelişimi için uygun ortamlar yaratmaya yardımcı olacaktır. Topluların bu uygulamaya kendini adanması, konuyla ilgili bilgilerin bulunması ve kaliteli sağlık hizmetlerinin sunulmasıyla anne-babalar ile çocukların bakımını üstlenenlere küçük çocuklarının iyi yetişmesini, sağlıklı olmalarını, yaratıcı bir şekilde öğrenimlerini sürdürmelerini, şiddetten ve yaralanmadan uzak olmalarını sağlamak için ihtiyaç duydukları desteği sağlayacaktır.

Çocukların bakımı bir insan hakları meselesidir ve Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukluk dönemi gelişimi küresel gündemin merkezine yerleştirmiştir. Eşitliğe ulaşmak için programlama ve politika geliştirmenin özünde çocuk hakları bulunmalıdır. Ancak bu temel atıldığı takdirde, engelli çocuklarla çatışma ve insani yardım gerektiren ortamlardaki küçük çocukların da geride kalmamasını sağlayabileceğiz.

Yine de benimsenen yaklaşımın eğitim, sosyal koruma ve çocuk koruma dahil olmak üzere sektörler arası entegre edilen müdahale ve programlara sahip bir evrensel sağlık sigortası yaklaşımı olması önemlidir. DSÖ platformlarını açarak, araştırmayı kolaylaştırarak, kanıta dayalı kılavuz ilkeler geliştirerek ve ülkelerin erken çocukluk dönemi gelişimini destekleyen etkili müdahaleleri yaygınlaştırılmasına olanak tanıyacak uygulama bilimini kullanarak gerekli rolü üstlenecektir. DSÖ, doğumdan 3 yaşına kadar tüm çocuklarda gelişimi değerlendirmek için kullanılacak yeni göstergelerin geliştirilmesini desteklemek de dâhil olmak üzere ölçüm konularını da ele alacaktır.

Anne, Yeni doğan, Çocuk ve Ergen Sağlığı (PMNCH) ve ECD Eylem Ağı Ortaklığı tarafından desteklenen WHO ve UNICEF, eylem için rehberlik ve yönlendirme sağlamak üzere küresel bir Geliştiren Bakım Çerçevesi geliştirmiştir (WHO ve UNICEF, 2018). Söz konusu Çerçeve, tüm devlet ve tüm toplumun katıldığı bir yaklaşımın küçük çocukların bakım hizmetlerini nasıl teşvik edip güçlendirebileceğini, bunun için temel ilkelerin neler olduğunu, hangi stratejik eylemlere ihtiyaç duyulduğunu ve ilerleme için hangi kilometre taşlarının izlenmesi gerektiğini anlatmaktadır. Hayatta kalabilme ve başarılı olmayı, insani potansiyeli dönüştürmeye bağlayacak şekilde, Çerçeveyi eyleme geçirmek amacıyla, üye devletlerimiz ve ilgili tüm paydaşlarımızla birlikte çalışmayı taahhüt ediyoruz.

Teşekkürler

Dr. Bernadette Daelmans'a, Dr. Tarun Dua'ya, Profesör Linda Richter'e ve Profesör Mark Tomlinson'a bu çalışmaya değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

- Every Woman Every Child. (Her Kadın Her Çocuk). (2015). Kadınlar, Çocuk ve Gençlerin Sağlığı için Küresel Strateji (2016-2030). New York: Birleşmiş Milletler.
- Heckman, J.J. (2015, çevrimiçi). Erken çocukluk gelişimine yatırım yapmanın 4 büyük faydası. Heckman Denklemi. Yazıya aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz: <http://heckmanequation.org/content/resource/4-big-benefits-investing-early-childhood-development> (Son erişim: Mart 2018).
- Lagercrantz, H. (2016). *Infant Brain Development: Formation of the mind and the emergence of consciousness*. (Bebek Beyin Gelişimi: Zihnin oluşumu ve bilincin ortaya çıkışı). Cham: Springer International.
- Lu, C., Black, M.M. ve Richter, L.M. (2016). Düşük gelirlili ve orta gelirlili ülkelerde küçük çocuklarda gelişme bozukluğu riski: küresel, bölgesel ve ülke düzeyinde bir tahmin ve analiz çalışması. *The Lancet Global Health* 4 (12): e916 – e922.
- Richter, L.M., Daelmans, B., Lombardi, J., Heymann, J., Boo, F.L., Behrman, J.R. et al. (2017). Sürdürülebilir kalkınmanın temelini yatırım yapmak: erken çocukluk gelişiminin ölçeklenmesinde kullanılacak yollar. *The Lancet* 389 (10064): 103-18.
- Shonkoff, J.P., Richter, L., van der Gaag, J. ve Bhutta, Z.A. (2012). Çocuk sağkalımı ve erken çocukluk gelişimi için entegre bir bilimsel çerçeve. *Pediatrics* 129 (2): e460-72.
- Birleşmiş Milletler. (2015). Dünyamızı dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi, Karar A / RES / 70/1. Karara ulaşmak için aşağıdaki adrese tıklayabilirsiniz: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (Son erişim: Mart 2018).
- Vaivada, T., Gaffey, M.F. ve Bhutta, Z.A. (2017). Erken çocuk gelişiminin sağlık ve beslenme müdahaleleriyle desteklenmesi: sistematik bir inceleme. *Pediatrics* 140 (2): e20164308.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2018). On üçüncü genel iş programı taslağı 2019–2023. Cenevre: WHO. Taslak programa aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz: <http://www.who.int/about/what-we-do/gpw13-expert-group/Draft-GPW13-Advance-Edited-5Jan2018.pdf>
- Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF. (2018). Erken Çocukluk Gelişimi için Besleyen Bakım. Sağlığın ve insani potansiyelin dönüştürülebilmesi için çocukların sağkalımı ve gelişimine yardımcı olacak çerçeve çalışması. Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü. Çalışmaya aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz: http://www.who.int/maternal_child_adolescent/child/nurturing-care-framework/en/ (Son erişim: Mayıs 2018).